

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

1^η ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Διδακτική ενότητα: *Αρχαϊκή εποχή*. Η γένεση της πόλης-κράτους. Η σημασία του θεσμού της πόλης-κράτους. Η οικονομική και κοινωνική οργάνωση. [Από το σχολικό εγχειρίδιο Αντ. Ν. Μαστραπά, *Ιστορία του αρχαίου κόσμου*, Α Ένιαίου Λυκείου, Γενικής Παιδείας, ΟΕΔΒ, 2000, σ.84-87]

Περιεχόμενο διδακτικής ενότητας: 1. Προσδιορισμός του όρου «αρχαϊκή εποχή» 2. Αναφορά των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της εποχής 3. Προσδιορισμός του όρου «πόλη-κράτος» και των συστατικών του στοιχείων 4. Η ιστορική σημασία του θεσμού της πόλης-κράτους 5. Απόψεις σχετικές με τη διαμόρφωση των πόλεων- κρατών.

Πορεία διδακτικής προσέγγισης της ενότητας

A. Προετοιμασία της διδακτικής ενότητας

Μία ολοκληρωμένη προετοιμασία προοιωνίζεται την επιτυχή έκβαση της διδασκαλίας. Ο διδάσκων πρέπει να καθορίσει τους ειδικούς στόχους της ενότητας και να επιλέξει τις μεθόδους, τις τεχνικές και τα μέσα που θα χρησιμοποιήσει για να παρουσιάσει την ενότητα στους μαθητές.

1. Διδακτικοί στόχοι

Εκτός από τους στόχους που είναι καταγεγραμμένοι στο εγχειρίδιο του καθηγητή (βλ.σ.50) ο διδάσκων θα μπορούσε να θέσει και άλλους που υπηρετούνται από το εγχειρίδιο του μαθητή, όπως:

να κατανοήσουν οι μαθητές τον ιστορικό όρο «αρχαϊκή εποχή»·

να προσδιορίσουν τα σπουδαιότερα ιστορικά φαινόμενα που χαρακτηρίζουν την αρχαϊκή εποχή·

να αξιολογήσουν το ρόλο που έπαιξε ο θεσμός της πόλης-κράτους στη διαμόρφωση και την εξέλιξη του ελληνικού πολιτισμού.

2. A. Μέθοδοι επεξεργασίας της διδακτικής ενότητας

Ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου, η οποία επιτυγχάνεται με την αφήγηση - όπου κρίνεται αναγκαία - και το διευθυνόμενο διάλογο.

Διερευνητική διαδικασία η οποία επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση των παραθεμάτων και των εικόνων.

B. Τεχνικές επεξεργασίας της διδακτικής ενότητας

Χρησιμοποίηση του εγχειριδίου του μαθητή κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Διαγραμματική καταγραφή του περιεχομένου στον πίνακα, παράλληλα με την ερμηνευτική του προσέγγιση.

Διαμόρφωση σε τμήμα του πίνακα ενός πλαισίου όπου καταγράφονται οι έννοιες-κλειδιά της διδακτικής ενότητας.

Αξιολόγηση της διδακτικής διαδικασίας μέσω ασκήσεων και δραστηριοτήτων.

B. Διεξαγωγή του μαθήματος/Πραγματοποίηση της διδασκαλίας

1. Ολιγόλεπτη συζήτηση αναφερόμενη στην προηγούμενη ενότητα (αφορά κυρίως την αξιολόγηση των μαθητών).

Αντιμετωπίζονται σημεία της προηγούμενης ενότητας που μπορεί να παρουσιάζουν προβλήματα ή επιλύονται απορίες των μαθητών που εξακολουθούν να υπάρχουν και μετά τη μελέτη της ενότητας.

Επισημαίνονται τα κύρια σημεία της ενότητας μέσω ερωτήσεων του διδάσκοντος.

Εάν υπάρχει δυνατότητα αξιοποιούνται εργασίες ή ασκήσεις που έχουν ανατεθεί στους μαθητές.

2. Αφόρμηση (μπορεί να επιτευχθεί με ποικίλους τρόπους π.χ σύνδεση με προηγούμενα, αναφορά σε γνωστά γεγονότα ή γεγονότα της επικαιρότητας, χρησιμοποίηση εικόνων, χαρτών, παραθεμάτων του σχολικού εγχειριδίου κ.α). Στην προκειμένη περίπτωση αφόρμηση μπορεί να αποτελέσει η υπενθύμιση των περιόδων στις οποίες διαιρείται η αρχαία ελληνική ιστορία.

3. Παρουσίαση της διδακτικής ενότητας (επιτυγχάνεται με τις μεθόδους και τις τεχνικές που έχουν επιλεγεί κατά την προετοιμασία της ενότητας).

A. Ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου με διευθυνόμενο διάλογο. Ο διδάσκων στην πορεία του μαθήματος μπορεί να θέσει προς επεξεργασία τα ακόλουθα ερωτήματα-θέματα:

Ποιο είναι το νόημα του όρου «αρχαϊκή εποχή»;

Ποια είναι τα σπουδαιότερα ιστορικά φαινόμενα που προσδιορίζουν την αρχαϊκή εποχή;

Τι δηλώνει ο όρος πόλη-κράτος;

Ποια είναι τα συστατικά στοιχεία του θεσμού της πόλης-κράτους;

Ποιες ήταν οι επιδιώξεις των πόλεων-κρατών;

Οι επιδιώξεις των πόλεων-κρατών ευνόησαν ή όχι την πολιτική ενότητα των Ελλήνων; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

Να συγκρίνετε την οργάνωση των σουμερικών πόλεων με εκείνη των ελληνικών.

Πολλά από τα επιτεύγματα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού οφείλονται στην οργάνωση που παρείχε ο θεσμός της πόλης-κράτους; Εάν ναι, ποια είναι αυτά;

Με ποιους τρόπους είναι δυνατόν από την προϋπάρχουσα φυλετική οργάνωση των ομηρικών χρόνων να προέκυψε η οργάνωση σε πόλεις-κράτη;

B. Διαγραμματική παρουσίαση του περιεχομένου. Γίνεται στον πίνακα από το διδάσκοντα προοδευτικά κατά την πορεία του μαθήματος. Καλό είναι να αποφεύγεται η απόδοση ολοκληρωμένου του διαγράμματος από την αρχή του μαθήματος.

Αρχαϊκή εποχή (750-480 π.Χ.)

Ερμηνεία του όρου

Τα σημαντικότερα ιστορικά φαινόμενα της εποχής:

Οργάνωση σε πόλεις-κράτη

Αποικισμός

Κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις→πολιτεύματα

Πολιτιστικά επιτεύγματα

Περσικοί πόλεμοι

ΠΟΛΗ-ΚΡΑΤΟΣ

1. Θεωρητικό σχήμα ερμηνείας της γένεσης του θεσμού

⇒ από άποψη γεωγραφική

Τα συστατικά στοιχεία του θεσμού:

⇒ από άποψη οργανωτική

⇓

κύριες επιδιώξεις της πόλης-κράτους

(ελευθερία , αυτονομία , αυτάρκεια)

2. Αξιολόγηση του θεσμού

α. Ο θεσμός λειτούργησε διασπαστικά→**τοπικιστικός πατριωτισμός**

β. Καινοφανές ιστορικό φαινόμενο. Οι ελληνικές πόλεις-κράτη είναι θεσμός διαφορετικός από τις σουμερικές πόλεις.

γ. Ο ελληνικός πολιτισμός και τα επιτεύγματά του οφείλονται κυρίως στην οργάνωση των Ελλήνων σε πόλεις-κράτη.

3. Απόψεις σχετικές με την προέλευση των πόλεων-κράτων

Οι πόλεις-κράτη προήλθαν από μετεξέλιξη των ομηρικών κοινοτήτων. Παράγοντες που επηρέασαν τη διαμόρφωσή τους ήταν: Η αυτονόμηση των ελληνικών φύλων κατά την περίοδο των μετακινήσεων, η μόνιμη εγκατάστασή τους, η χωροταξική τους οργάνωση, οι τοπικές λατρείες.

Οι συνθήκες δεν ήταν παντού οι ίδιες:

α. αυτονόμηση + ανάμειξη με τμήματα άλλων φύλων

β. ανεξαρτητοποίηση τμημάτων διαφορετικών φύλων + ανάμειξη + χωροταξική οργάνωση

γ. οργάνωση γειτονικών κοινοτήτων σε ενιαίο χώρο

δ. απόσπαση ομάδων από κώμες (χωριά) και νέα συγκρότηση με ενιαία διοίκηση

Οι συνθήκες (γ),(δ) → **συνοικισμός**

Γ. Διερευνητική διαδικασία. (Η διερευνητική διαδικασία είναι δυνατό να επιτευχθεί με τη μελέτη και την αξιοποίηση των παραθεμάτων και των εικόνων του σχολικού εγχειριδίου ή και άλλων που θα έχει επιλέξει ο διδάσκων εκτός του εγχειριδίου. Είναι δυνατόν να επιχειρηθεί παράλληλα με την ερμηνευτική προσέγγιση και όπου δίνεται η κατάλληλη ευκαιρία.)

Τα παραθέματα της διδακτικής ενότητας (βλ.σ. 84-86) θίγουν σημαντικά θέματα που καλούνται οι μαθητές να τα επισημάνουν μέσω ερωτήσεων του διδάσκοντος.

Ποια στοιχεία κατά τον Αριστοτέλη είναι αναγκαία για την ύπαρξη της πόλης-κράτους;

Ποιος είναι ο απώτερος σκοπός ύπαρξης της πόλης-κράτους, κατά τον Αριστοτέλη, και πώς αυτός επιτυγχάνεται;

Πώς ο Αριστοτέλης ορίζει το νόημα του πολιτεύματος και επισημαίνει τη σπουδαιότητά του για την πόλη;

Στο παράθεμα 7 (σ. 86) ο Θουκυδίδης εξηγεί τον τρόπο δημιουργίας της πόλης-κράτους των Αθηνών. Ποιος είναι αυτός;

Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί επίσης, το απόσπασμα από το εγχειρίδιο του καθηγητή (βλ.σ. 68, Παράρτημα II,8) στο οποίο προβάλλεται το πολιτικό στοιχείο ως ένα κριτήριο γένεσης της πόλης-κράτους.

Να συνδυαστούν οι πληροφορίες των παραθεμάτων με τις απαντήσεις που δόθηκαν κατά την ερμηνευτική προσέγγιση της ενότητας.

Η «ανάγνωση» της εικόνας που αναπαριστά την πόλη της αρχαίας Σμύρνης (σ. 85) παρέχει πληροφορίες για την χωροταξική της οργάνωση. Ποιες είναι αυτές;

Δ. Έννοιες-κλειδιά. (Ο διδάσκων μπορεί στην πορεία του μαθήματος να καταγράψει σε διακεκριμένο τμήμα του πίνακα τις έννοιες/όρους που θα πρέπει να προσέξουν ιδιαίτερα οι μαθητές.)

αρχαϊκή εποχή – πόλη-κράτος - πόλις ή άστυ – ύπαιθρος χώρα – πολίτης – πολίτευμα – ελευθερία – αυτονομία – αυτάρκεια – τοπικιστικός πατριωτισμός – πολιτική – ομηρικές κοινωνίες - συνοικισμός

4. **Αξιολόγηση της διδακτικής διαδικασίας (Ασκήσεις & Δραστηριότητες).** Η αξιολόγηση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε συνδυασμό με την ερμηνευτική προσέγγιση της ενότητας, ώστε να δοθεί η δυνατότητα στο διδάσκοντα, εάν διαπιστώσει αδυναμίες, να τροποποιήσει την πορεία της διδασκαλίας του για να γίνει αποτελεσματικότερη (**διαμορφωτική αξιολόγηση**).

Ωστόσο, η αξιολόγηση είναι η τελευταία φάση της διδακτικής διαδικασίας, ο διδάσκων, εκτός από την άσκηση-δραστηριότητα του σχολικού εγχειριδίου (βλ.σ. 120, *Αρχαϊκή εποχή [1]*), μπορεί να διαμορφώσει και να θέσει ερωτήματα που οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να τα απαντήσουν, εφόσον έχουν παρακολουθήσει το μάθημα, με τη βοήθεια του διαγράμματος και των εννοιών-κλειδιών. Μερικές από τις δραστηριότητες μπορεί να αναφέρονται στις έννοιες-κλειδιά, π.χ. οι μαθητές να εξηγήσουν τη σχέση πόλης-κράτους και πολιτεύματος, ή να αποδώσουν το νόημα των εννοιών: *πολιτική, πολίτης κ.α (αθροιστική αξιολόγηση)*.

5. **Επαναληπτική επισήμανση των κύριων σημείων** (εάν υπάρχει περιθώριο χρόνου). Η επανάληψη μπορεί να επιτευχθεί με την επισήμανση των εννοιών-κλειδιών. Ο διδάσκων τέλος, εάν το κρίνει αναγκαίο, μπορεί να αναθέσει στους μαθητές περιορισμένης έκτασης εργασίες κατ' οίκον (βλ. Βιβλίο του καθηγητή, σ.54, Εργασίες-Θέματα συζήτησης, *Αρχαϊκή εποχή [1]*).

Βιβλιογραφία: Για περαιτέρω μελέτη του αντικειμένου της διδακτικής ενότητας βλ. Βιβλίο του καθηγητή, σ. 57-58, καθώς και τα προσφάτως εκδοθέντα βιβλία:

M.B.ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, *πόλις Ένας τύπος αρχαίου ελληνικού κράτους*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1999.

FRANÇOIS DE POLIGNAC, *Η γέννηση της αρχαίας ελληνικής πόλης*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2000.

2^η ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Εισηγητής: Αντώνης Μαστραπάς, δ.Φ., καθηγητής Δ.Ε.

Διδακτική ενότητα: Τα χαρακτηριστικά του ελληνοιστικού κόσμου.

[Από το εγχειρίδιο Αντ.Ν.Μαστραπά, *Ιστορία του αρχαίου κόσμου*, Α'Ενιαίου Λυκείου, Γενικής Παιδείας, ΟΕΔΒ, 2000, σ.127-130]

Περιεχόμενο διδακτικής ενότητας: 1.Οικονομικά 2.Κοινωνικά 3.Πολιτικά
4.Βασίλεια της Ανατολής (Βασίλειο της Αιγύπτου)

Πορεία διδακτικής προσέγγισης της ενότητας

A. Προετοιμασία της διδακτικής ενότητας

Ο διδάσκων καθορίζει τους ειδικούς στόχους του μαθήματος και επιλέγει τις μεθόδους και τις τεχνικές που θα χρησιμοποιήσει για να είναι αποτελεσματικότερη η παρουσίαση της διδακτικής ενότητας στους μαθητές.

1. Διδακτικοί στόχοι

Εκτός από τους στόχους της ευρύτερης ενότητας που καταγράφονται στο βιβλίο του καθηγητή (βλ. σ. 81), ο διδάσκων θα μπορούσε να θέσει και άλλους επιμέρους της ωριαίας διδακτικής ενότητας, που υπηρετούνται από το περιεχόμενο του εγχειριδίου του μαθητή, όπως είναι οι ακόλουθοι:

να κατανοήσουν οι μαθητές τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος, που ήταν ενιαίο για τον ελληνοιστικό κόσμο·

να διακρίνουν τις κοινωνικές τάξεις και ομάδες στις οποίες διαρθρώνεται ο ελληνοιστικός κόσμος·

να γνωρίσουν τον τρόπο διακυβέρνησης των ελληνοιστικών βασιλείων και τις άμεσες συνέπειές του·

να πληροφορηθούν την οργάνωση του κράτους των Πτολεμαίων και να την αξιολογήσουν.

2. α. Μέθοδοι επεξεργασίας της διδακτικής ενότητας

Ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου, η οποία επιτυγχάνεται με την αφήγηση – όπου κρίνεται αναγκαία – και το διευθυνόμενο διάλογο.

Διερευνητική διαδικασία η οποία επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση των παραθεμάτων και των εικόνων.

β. Τεχνικές επεξεργασίας της διδακτικής ενότητας

Χρησιμοποίηση του εγχειριδίου του μαθητή κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Διαγραμματική καταγραφή του περιεχομένου στον πίνακα, παράλληλα με την ερμηνευτική του προσέγγιση.

Διαμόρφωση σε τμήμα του πίνακα ενός πλαισίου όπου καταγράφονται οι έννοιες-κλειδιά της διδακτικής ενότητας.

Αξιολόγηση της διδακτικής διαδικασίας μέσω ασκήσεων και δραστηριοτήτων.

B. Διεξαγωγή του μαθήματος/Πραγματοποίηση της διδασκαλίας

1.Ολιγόλεπτη συζήτηση αναφερόμενη στην προηγούμενη ενότητα

Αντιμετωπίζονται σημεία της προηγούμενης ενότητας που μπορεί να παρουσιάζουν προβλήματα ή επιλύονται απορίες των μαθητών που υπάρχουν και μετά τη μελέτη της ενότητας.

Επισημαίνονται τα κύρια σημεία της ενότητας μέσω ερωτήσεων του διδάσκοντος. Αξιοποιούνται εργασίες ή ασκήσεις που έχουν ανατεθεί στους μαθητές, εάν υπάρχει η δυνατότητα.

2.Αφόρμηση (επιτυγχάνεται με ποικίλους τρόπους)

Στην προκειμένη περίπτωση θα μπορούσε να αρχίσει το μάθημα με ερωτήσεις του διδάσκοντος, που θα υπενθυμίσουν στους μαθητές γνώσεις απαραίτητες για την προσπέλαση του αντικειμένου της καινούργιας ενότητας, όπως:

Ποιος είναι ο ελληνοιστοικός κόσμος; παρέμεινε ενιαία η αυτοκρατορία που δημιούργησε ο Μ.Αλέξανδρος; ποια μορφή αποκτά η αυτοκρατορία μετά από τις συνεχείς συγκρούσεις των διαδόχων;

3.Παρουσίαση της διδακτικής ενότητας (επιτυγχάνεται με τις μεθόδους και τις τεχνικές που έχουν προσδιοριστεί κατά την προετοιμασία της ενότητας).

Ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου με αφήγηση και διευθυνόμενο διάλογο.

Ο διδάσκων παράλληλα με την αφήγηση μπορεί να θέσει στην πορεία του μαθήματος τα ακόλουθα ερωτήματα, αφού προηγουμένως επισημάνει στους μαθητές ότι η προσέγγιση του θέματος θα επιτευχθεί με την ανάλυση των βασικών δομών της κοινωνίας των ελληνοιστοικών χρόνων.

Η αυτοκρατορία του Μ.Αλεξάνδρου και τα κράτη που προέκυψαν από το διαμελισμό της, μπορούσαν να διατηρηθούν με τις μεθόδους οικονομικής οργάνωσης που εφαρμόζονταν στον ελλαδικό χώρο; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

Αφού λάβετε υπόψη σας ότι ο ελληνοιστοικός κόσμος διαρθρώνεται γενικά σε τρία κοινωνικά στρώματα: την άρχουσα (αστική) τάξη, μια πολυπληθή τάξη γηγενών και τους δούλους, α) να προσδιορίσετε τις ασχολίες εκείνων που ανήκαν στις τάξεις των ελευθέρων και β)να εξηγήσετε γιατί κατά τους ελληνοιστοικούς χρόνους παρατηρείται αύξηση του αριθμού των δούλων;

Με ποιο τρόπο κυβέρνησαν οι ηγεμόνες των ελληνοιστοικών βασιλείων;

Ποιος είναι ο ρόλος του πολίτη στο πλαίσιο της απόλυτης μοναρχίας;

Πώς ήταν οργανωμένος πολιτικά ο ελλαδικός χώρος κατά τους ελληνοιστοικούς χρόνους;

Ποιο χαρακτήρα απέκτησε ο θεσμός της βασιλείας στην Ανατολή μετά τις κατακτήσεις του Μ.Αλεξάνδρου και πού οφείλεται αυτή η μεταβολή;

Ποιος ήταν ο ιδρυτής του βασιλείου της Αιγύπτου και ποιες περιοχές περιελάμβανε αυτό;

Ποιας εθνικότητας ήταν οι υπήκοοί του;

Ποια πολιτική έναντι των υπηκόων τους εφάρμοσαν οι ηγεμόνες της Αιγύπτου;

Κατά την ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου της ενότητας ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην εννοιολογική προσπέλαση ορισμένων όρων, που έχουν την ανάγκη ερμηνείας και γι' αυτό απαντούν στους ερμηνευτικούς πίνακες όρων του βι-

βλίου. Οι όροι που πρέπει να ερμηνευτούν, είναι οι ακόλουθοι: *δημοσιονομική πολιτική, αστική τάξη, δουλοπαροικία.*

Διαγραμματική παρουσίαση του περιεχομένου. Καλό είναι να αποφεύγεται η απόδοση ολοκληρωμένου του διαγράμματος από την αρχή του μαθήματος.

Τα χαρακτηριστικά του ελληνιστικού κόσμου

Οικονομικά

Ενιαίο οικονομικό σύστημα: Συγχώνευση στοιχείων οικονομικών συστημάτων ελληνικών πόλεων-κρατών και περσικής αυτοκρατορίας (χρήση κοινού νομισματικού συστήματος και κοινής δημοσιονομικής πολιτικής, ενιαίος τρόπος συναλλαγών).

Βασιλείς κάτοχοι όλης της γης και του μεγαλύτερου μέρους της παραγωγής.

Τα γεωργικά προϊόντα ανταλλάσσονται μεταξύ των βασιλείων και αναπτύσσεται το εμπόριο.

Στις συναλλαγές χρησιμοποιούνται ελληνικά νομίσματα.

Ιδρύθηκαν τράπεζες και χρησιμοποιήθηκαν επιταγές.

Κοινωνικά

Προνομιούχος τάξη (έμποροι, τραπεζίτες, βασιλικοί υπάλληλοι) : Έλληνες + ελληνίζοντες γηγενείς → *αστική τάξη*

Πολυπληθής τάξη (εργάτες, μικροκαλλιεργητές) : γηγενείς που συγκεντρώνονται στις πόλεις

Δούλοι : ευνοείται η ανάπτυξη της δουλείας γιατί η εξαρτημένη εργασία δουλοπαροικιακού χαρακτήρα δεν επαρκεί.

Πολιτικά

Τρόπος διακυβέρνησης βασιλείων: Απόλυτος μοναρχία

Οι ηγεμόνες συγκεντρώνουν όλες τις εξουσίες και κυβερνούν με τη βοήθεια επιτελείου, λατρεύονται από τους υπηκόους.

Ο πολίτης ενδιαφέρεται μόνο για τον εαυτό του.

Κέντρο του ενδιαφέροντος γίνεται η Ανατολή – Ο ελλαδικός χώρος κυβερνήθηκε με τα πρότυπα της μακεδονικής βασιλείας, παράλληλα υπάρχουν πόλεις-κράτη και ομοσπονδίες πόλεων ή των κατοίκων μιας περιοχής.

Βασίλεια της Ανατολής

Τρόπος διακυβέρνησης: τύπος προσωπικής βασιλείας (Αλέξανδρος→φαραώ + βασιλιάς των λαών της περσικής αυτοκρατορίας).

Βασίλειο της Αιγύπτου

Ιδρυτής ο Πτολεμαίος ο Λάγου

Περιοχές: Αίγυπτος, Κυρηναϊκή, Κύπρος και νότια Συρία.

Υπήκοοι: Αιγύπτιοι, Εβραίοι, Πέρσες, Έλληνες, Σύροι.

Οι Πτολεμαίοι κυβέρνησαν τρεις περίπου αιώνες και στήριξαν την εξουσία τους στο στρατό και το στόλο.

Εφάρμοσαν *πολιτική ανοχής* για τους υπηκόους, στον *οικονομικό τομέα* οργάνωσαν το εμπόριο και τη φορολόγησή του (→ οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της Αλεξάνδρειας), στη *διοίκηση* διατήρησαν το παλιό φαραωνικό σύστημα και κυβέρνησαν με τη βοήθεια επιτελείου κυρίως από Έλληνες.

Το βασίλειο ακμάζει τον 3^ο αι. π.Χ., από το 2^ο αι. π.Χ. αρχίζει η παρακμή που οφείλεται στην κακή εσωτερική διοίκηση και στις συγκρούσεις με τους Σελευκίδες της Συρίας.

Διερευνητική διαδικασία. Τα παραθέματα θίγουν ενδιαφέροντα σημεία της διδακτικής ενότητας, που καλούνται οι μαθητές να τα επισημάνουν με τη βοήθεια του διδάσκοντα. Η διερεύνηση των παραθεμάτων θα μπορούσε να συνδυαστεί και να γίνει παράλληλα με την ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου.

Το παράθεμα 2 (βλ. σ. 129) αναφέρεται στο συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικό χαρακτήρα του συστήματος διακυβέρνησης των ελληνιστικών μοναρχιών. Θα μπορούσαν οι μαθητές να επισημάνουν αυτά τα στοιχεία από το σχολιασμό της άποψης που διατυπώνει ο Σέλευκος.

Το παράθεμα 3 (βλ. σ. 130) αναφέρεται στον τρόπο διοίκησης των Πτολεμαίων.

Πώς οργάνωσαν οι Πτολεμαίοι διοικητικά την Αίγυπτο; Σε ποιους τομείς της διοίκησης καινοτόμησαν;

Θα ήταν δυνατόν ενδεχομένως, να αξιοποιηθούν και αποσπάσματα από το βιβλίο του καθηγητή (βλ. σ. 90-91, Παράρτημα ΙΙΙ, 1, 2). Στο πρώτο παρέχονται πληροφορίες για την οικονομική πολιτική των Πτολεμαίων και στο δεύτερο αναλύεται το θέμα της μετάθεσης του οικονομικού ενδιαφέροντος από τον ελλαδικό χώρο στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η διερευνητική διαδικασία μπορεί να υπηρετηθεί και από τις εικόνες του σχολικού εγχειριδίου (βλ. σ. 127, 130). Ο υπομνηματισμός των εικόνων διευκολύνει την ερευνητική εργασία των μαθητών.

Έννοιες-κλειδιά.

Ενιαίο οικονομικό σύστημα – τράπεζες – επιταγές – αστική τάξη – δουλεία – απολύτη μοναρχία – ελληνίζοντες γηγενείς – ο πολίτης-άτομο – βασιλεία προσωπική – βασίλειο Αιγύπτου – Πτολεμαίοι

4. Αξιολόγηση της διδακτικής διαδικασίας (Ασκήσεις & Δραστηριότητες). Η αξιολόγηση πραγματοποιείται σε συνδυασμό με την ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου, ώστε να δύναται ο διδάσκων, εάν διαπιστώνει αδυναμίες, να τροποποιεί την πορεία της διδασκαλίας για να γίνει αποτελεσματικότερη (**διαμορφωτική αξιολόγηση**).

Η αξιολόγηση, ωστόσο, είναι η τελευταία φάση της διδακτικής διαδικασίας, για το λόγο αυτό ο διδάσκων μπορεί, πριν από την ολοκλήρωση του μαθήματος, να θέσει στους μαθητές του ερωτήματα, τέτοια που να έχουν τη δυνατότητα να απαντήσουν, εφόσον έχουν παρακολουθήσει τη διδακτική διαδικασία. Μερικές από τις ασκήσεις-ερωτήματα μπορεί να αναφέρονται στις έννοιες-κλειδιά, π.χ. ποια στοιχεία χαρακτηρίζουν το ενιαίο οικονομικό σύστημα των ελληνιστικών βασιλείων; ή, ο όρος *αστική τάξη* που χρησιμοποιείται για να αποδώσει την άρχουσα τάξη των ελληνιστικών χρόνων, ταυτίζεται με τη σημερινή σημασία του; ή, σε τι διαφέρει ο πολίτης των κλασικών χρόνων από εκείνον των ελληνιστικών; κ.α (**αθροιστική αξιολόγηση**).

5. Επαναληπτική επισήμανση των κύριων σημείων (εάν υπάρχει περιθώριο χρόνου). Σύντομη επανάληψη μπορεί να επιτευχθεί με την επισήμανση των εννοιών-κλειδιών. Ο διδάσκων τέλος, εάν το κρίνει αναγκαίο, αναθέτει στους μαθητές περιορισμένης έκτασης εργασίες κατ' οίκον, ανάλογες με αυτές που υπάρχουν στο βιβλίο του καθηγητή. (βλ. σ. 84, Εργασίες-Θέματα συζήτησης, 2, 3).

Βιβλιογραφία: Για περαιτέρω μελέτη του αντικειμένου της διδακτικής ενότητας βλ. Βιβλίο του καθηγητή, σ. 85, όπου σχετική βιβλιογραφία, επίσης:

Gerke H.-J., *Ιστορία του Ελληνιστικού Κόσμου*, μετ. Α. Χανιώτης, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2000

3η ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Εισηγητής: Αντώνης Μαστραπάς, δ.Φ., καθηγητής Δ.Ε.

Διδακτική ενότητα: **Η ρωμαϊκή τέχνη**

[Από το σχολικό εγχειρίδιο Αντ. Ν. Μαστραπά, *Ιστορία του αρχαίου κόσμου*, Α' Ενιαίου Λυκείου, Γενικής Παιδείας, ΟΕΔΒ, 2000, σ. 220-225]

Περιεχόμενο διδακτικής ενότητας: 1. Η σχέση ελληνικής και ρωμαϊκής τέχνης 2. Γενικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ρωμαϊκής τέχνης 3. Η αρχιτεκτονική 4. Η πλαστική 5. Η ζωγραφική 6. Η μικροτεχνία.

Πορεία διδακτικής προσέγγισης της ενότητας

A. Προετοιμασία της διδακτικής ενότητας

Ο διδάσκων καθορίζει τους ειδικούς στόχους της διδακτικής ενότητας και επιλέγει τις μεθόδους και τις τεχνικές που θα χρησιμοποιήσει για να είναι αποτελεσματικότερη η παρουσίαση του μαθήματός του.

1. Διδακτικοί στόχοι

Ο διδάσκων, εκτός από τους στόχους που καταγράφονται στο βιβλίο του καθηγητή (βλ. σ. 120), δύναται να θέσει και άλλους, που υπηρετούνται από το περιεχόμενο του σχολικού εγχειριδίου του μαθητή, όπως είναι οι ακόλουθοι:

- να διακρίνουν οι μαθητές την επίδραση που άσκησε η ελληνική τέχνη στη ρωμαϊκή·
- να επισημάνουν τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ρωμαϊκής τέχνης·
- να διακρίνουν τις καινοτομίες της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής·
- να γνωρίσουν κάποια αντιπροσωπευτικά μνημεία της στη Ρώμη και στην Ελλάδα
- να αξιολογήσουν τις καλλιτεχνικές καινοτομίες των Ρωμαίων στην πλαστική στη ζωγραφική και στη μικροτεχνία·
- να γνωρίσουν ενδεικτικά έργα αυτών των τεχνών.

2. α) Μέθοδοι επεξεργασίας της ενότητας

- Ερμηνευτική προσέγγιση του εικονογραφικού υλικού από τους μαθητές με διευθυνόμενο διάλογο.
- Διερευνητική εργασία με την αξιοποίηση παραθεμάτων και εικόνων.

2. β) Τεχνικές επεξεργασίας της ενότητας

- Χρησιμοποίηση του σχολικού εγχειριδίου του μαθητή και ιδιαίτερα της εικονογράφησης του κατά τη διάρκεια του μαθήματος.
- Χρησιμοποίηση εποπτικών μέσων – έγχρωμων φωτογραφιών, προβολή διαφανειών ή προβολή εικόνων μέσω επιδιασκόπιου – εάν τούτο είναι εφικτό.
- Διαγραμματική καταγραφή του περιεχομένου της ενότητας στον πίνακα, παράλληλα με την ερμηνευτική προσέγγιση.
- Διαμόρφωση, σε τμήμα του πίνακα, ενός πλαισίου όπου καταγράφονται οι έννοιες-κλειδιά.

- Αξιολόγηση της διδακτικής διαδικασίας μέσω ασκήσεων και δραστηριοτήτων.

B. Διεξαγωγή του μαθήματος/Πραγματοποίηση της διδασκαλίας

- 1. Ολιγόλεπτη συζήτηση αναφερόμενη στην προηγούμενη ενότητα** (επιτυγχάνεται με τους τρόπους που έχουν γίνει γνωστοί από τις άλλες διδακτικές ενότητες).
- 2. Αφόρμηση** (επιτυγχάνεται με ποικίλους τρόπους, αναφέρονται ενδεικτικά οι ακόλουθοι:)
 - α) Σύνδεση με την προηγούμενη ενότητα: σημείο αναφοράς είναι δυνατόν να αποτελέσει ο *οικουμενικός* χαρακτήρας του πολιτισμού των αυτοκρατορικών χρόνων (βλ. σ. 217), ή
 - β) σχολιασμός από τους μαθητές εικόνων του εγχειριδίου: επιλέγονται οι εικόνες των σελίδων 115-118 και 148-151 μέσω των οποίων οι μαθητές θα έφεραν στη μνήμη τους τα χαρακτηριστικά της κλασικής και ελληνιστικής τέχνης.
- 3. Παρουσίαση της διδακτικής ενότητας** (επιτυγχάνεται με τις μεθόδους και τις τεχνικές που έχουν επιλεγεί κατά την προετοιμασία της διδακτικής ενότητας).

A. Ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου με αφήγηση και διευθυνόμενο διάλογο. Ο διδάσκων παράλληλα με την αφήγηση είναι δυνατόν να θέσει προς επεξεργασία τα ακόλουθα ερωτήματα/θέματα:

- Ποιες ομοιότητες και διαφορές επισημαίνετε από την παράλληλη παρατήρηση των εικόνων του βιβλίου σας, που είναι στις σελίδες: [(115 // 174, 221), (116 // 172, 207), (113 // 183, 188, 224), (151 // 207)];
- Να προσδιορίσετε τα γενικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ρωμαϊκής τέχνης.
- Ποιες είναι οι καινοτομίες της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής; (Οι απαντήσεις να βασιστούν στην παρατήρηση των εικόνων του εγχειριδίου βλ. σ. 174, 221, 222).
- Με ποια πολιτική των αυτοκρατόρων συνδέεται η ανάπτυξη της αρχιτεκτονικής και ποια έργα αποδεικνύουν αυτή την πολιτική;
- Να διατυπώσετε τις παρατηρήσεις σας σχετικά με τα μνημεία των εικόνων του εγχειριδίου, βλ. σ. 214,222.
- Η παρατήρηση των εικόνων (βλ. σ. 212, 217, 218, 226, 223) σε ποια συμπεράσματα σας οδηγεί σε ό,τι αφορά τη ρωμαϊκή γλυπτική;
- Οι εικόνες (βλ. σ. 183, 188, 191, 224) που παρουσιάζουν αντιπροσωπευτικά δείγματα της ζωγραφικής, σε ποια συμπεράσματα σας οδηγούν;
- Να σχολιάσετε τις εικόνες (βλ. σ. 207, 210) που παρουσιάζουν χαρακτηριστικά δείγματα της ρωμαϊκής μικροτεχνίας.

B. Διαγραμματική παρουσίαση του περιεχομένου.

Ρωμαϊκή τέχνη

Η σχέση ελληνικής και ρωμαϊκής τέχνης

I. μίμηση ελληνικών προτύπων

II. έργα επηρεασμένα από τη ρωμαϊκή παράδοση και αισθητική

III. σύζευξη ελληνικών και ρωμαϊκών στοιχείων

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ρωμαϊκής τέχνης

I. έργα μεγάλων διαστάσεων (μνημειακά)

II. έργα που υπηρετούν τις καθημερινές ανάγκες

III. έργα που τους λείπει η λεπτότητα και η αρμονία

Αρχιτεκτονική

Τέχνη που ανέπτυξαν ιδιαίτερα οι Ρωμαίοι (*πρόβαλε το μεγαλείο της Ρώμης και διευκόλυνε τη ζωή των υπηκόων*).

Οι καινοτομίες και τα χαρακτηριστικά της:

I. τελειοποίηση των υλικών δομής και της τεχνικής οικοδόμησης

II. τάση προς το μνημειακό

III. προτίμηση στα καμπυλόγραμμα αρχιτεκτονικά στοιχεία (*τόξο, καμάρα, σφαιρικός θόλος*)

IV. κυριαρχία κορινθιακού ρυθμού

Οικοδόμηση έργων κοινής ωφέλειας: γέφυρες, υδραγωγεία, αγορές, θέρμες, νυμφαία, ωδεία, βιβλιοθήκες

Αξιόλογα μνημεία: Πάνθεον, Κολοσσαίο, Αγορές Αυγούστου, Βεσπασιανού, Δομιτιανού, Νέρωνα, Τραϊανού (*στη Ρώμη*), Ναός Ολυμπίου Διός, Πύλη Αδριανού, Ωδείο Ηρώδη Αττικού, Βιβλιοθήκη Αδριανού (*στην Αθήνα*), Μαυσωλείο και Αψίδα του Γαλέριου (*στη Θεσσαλονίκη*)

.

.

Πλαστική

Στους αυτοκρατορικούς χρόνους καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα η τέχνη του ρεαλιστικού πορτρέτου (*αγάλματα αυτοκρατόρων και αξιωματούχων*) και το ιστορικό ανάγλυφο (*κίονας του Τραϊανού, αψίδα του Γαλέριου*).

Ζωγραφική

Καλλιεργήθηκε η τέχνη της τοιχογραφίας, του ψηφιδωτού και η προσωπογραφία σε ξύλινους πίνακες (*Φαγιούμ*).

Μικροτεχνία

Τέχνη του κοσμήματος (*καμέοι*) και της υαλουργίας (*φουσητό γυαλί*).

Γ. Διερευνητική διαδικασία. Η διερευνητική διαδικασία, εκτός από την αξιοποίηση των παραθεμάτων και των εικόνων του εγχειριδίου, μπορεί να επιχειρηθεί με την ανάθεση μικρής σε έκταση εργασίας που θα αναφέρεται σε ρωμαϊκά μνημεία μιας πόλης.

Το παράθεμα 8 (βλ. σ. 220) μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να επισημάνουν χαρακτηριστικά της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής.

Η διερεύνηση του εικαστικού υλικού του εγχειριδίου επιχειρείται παράλληλα με την ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου της ενότητας.

Δ. Έννοιες-κλειδιά.

αρχιτεκτονική – μνημειακός – τόξο – καμάρα – σφαιρικός θόλος – κορινθιακός ρυθμός – θέρμες – νυμφαία – Πάνθεον – Κολοσσαίο – Forum – Ροτόντα – ρεαλιστικό πορτρέτο – ιστορικό ανάγλυφο – «λίθινο έπος» – Καμάρα – τοιχογραφίες – ψηφιδωτά – προσωπογραφία – Φαγιούμ – καμέος ή καμέα – φυσητό γυαλί

4. Αξιολόγηση της διδακτικής διαδικασίας (Ασκήσεις&Δραστηριότητες). Η αξιολόγηση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε συνδυασμό με την ερμηνευτική προσέγγιση της ενότητας, ώστε να δοθεί η δυνατότητα στο διδάσκοντα, εάν διαπιστώσει αδυναμίες, να τροποποιήσει την πορεία της διδασκαλίας του για να γίνει αποτελεσματικότερη (διαμορφωτική αξιολόγηση).

Ο διδάσκων εκτός από την άσκηση-δραστηριότητα του σχολικού εγχειριδίου (βλ. σ. 225, Άσκηση 9), μπορεί να θέσει και άλλα ερωτήματα, που οι μαθητές να έχουν τη δυνατότητα να τα απαντήσουν με τη βοήθεια του διαγράμματος και των εννοιών-κλειδιών. Μερικές δραστηριότητες μπορεί να αναφέρονται σε έννοιες που έγιναν γνωστές για πρώτη φορά, όπως π.χ. από πού φαίνεται η μνημειακότητα της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής; ή, γιατί καλλιεργήθηκε η τέχνη του ρεαλιστικού πορτρέτου από τους Ρωμαίους; ή, τι ονομάζουμε Φαγιούμ κ.α.(**αθροιστική αξιολόγηση**).

5. Επαναληπτική επισήμανση των κύριων σημείων (εάν υπάρχει περιθώριο χρόνου). Η επανάληψη μπορεί να επιτευχθεί με αναφορά στις έννοιες-κλειδιά. Ο διδάσκων, τέλος, εάν κρίνει αναγκαίο, αναθέτει στους μαθητές περιορισμένης έκτασης εργασίες κατ'οίκον (βλ.Βιβλίο του καθηγητή,σ.129-130,Εργασίες-Θέματα συζήτησης 5,6).

Βιβλιογραφία: Για περαιτέρω μελέτη του αντικειμένου της διδακτικής ενότητας βλ. Βιβλίο του καθηγητή, σ.130, επίσης το προσφάτως εκδοθέν στην Ελλάδα:

N. & A. RAMAGE, *Ρωμαϊκή τέχνη*, μετ. X. Ιωακειμίδου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000.

4η ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Εισήγηση: Αντώνης Μαστραπάς

Διδακτική ενότητα: Οικονομικές εξελίξεις: Απαρχές της βιομηχανικής επανάστασης. Οικονομικές θεωρίες [Σχολικό εγχειρίδιο: Ι. Δημητρούκας, Θ. Ιωάννου, Κ. Μπαρούτας, *Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου Κόσμου (565-1815)*, Β΄ τάξη Ενιαίου Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2003].

Περιεχόμενο διδακτικής ενότητας: 1. Οι οικονομικές εξελίξεις κατά το 18^ο αιώνα 2. Οι συνέπειες των οικονομικών εξελίξεων 3. Οι οικονομικές θεωρίες του 18^ο αιώνα.

Ολοκλήρωση της ενότητας σε δύο (2) διδακτικές περιόδους

Πορεία διδακτικής προσέγγισης της ενότητας

Προετοιμασία της διδακτικής ενότητας

Η ολοκληρωμένη και καλή προετοιμασία προοιωνίζεται την επιτυχή έκβαση της διδασκαλίας. Ο διδάσκων πρέπει να καθορίσει τους ειδικούς διδακτικούς στόχους της ενότητας και να επιλέξει τις μεθόδους, τις τεχνικές και τα μέσα που θα χρησιμοποιήσει για την παρουσίαση της ενότητας.

1. Ειδικοί διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να επισημάνουν τις οικονομικές εξελίξεις του 18^ο αιώνα
- Να προσδιορίσουν τις συνέπειές τους στην οικονομία της Αγγλίας και της υπόλοιπης Ευρώπης
- Να γνωρίσουν τις νέες οικονομικές θεωρίες σε σχέση με τις παλαιότερες του 16^ο και 17^ο αιώνα
- Να κατανοήσουν τους ιστορικούς όρους «βιομηχανική επανάσταση» και «κεφαλαιοκρατικό σύστημα»
- Να κατανοήσουν τις συνέπειες της βιομηχανικής επανάστασης.

Διεξαγωγή του μαθήματος/Πραγματοποίηση της διδασκαλίας

Αφόρμηση (μπορεί να επιτευχθεί με ποικίλους τρόπους π.χ. σύνδεση με προηγούμενες γνώσεις, αναφορά σε γεγονότα της επικαιρότητας, χρησιμοποίηση εικόνων ή παραθεμάτων του σχολικού εγχειριδίου κ.ά.). Στην προκειμένη περίπτωση το έναυσμα για την παρουσίαση της ενότητας μπορεί να δώσει η υπενθύμιση του ιστορικού πλαισίου διαμόρφωσης του Διαφωτισμού.

Παρουσίαση της διδακτικής ενότητας (επιτυγχάνεται με τις μεθόδους και τις τεχνικές που έχουν επιλεγεί κατά την προετοιμασία της ενότητας).

Α. Ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου με διευθυνόμενο διάλογο. Ο διδάσκων στην πορεία του μαθήματος θέτει προς επεξεργασία τα ακόλουθα ερωτήματα-θέματα:

- Ποιες δραστηριότητες συνέβαλαν στις οικονομικές εξελίξεις κατά το 18^ο αιώνα;
- Πώς η δημογραφική αύξηση επηρέασε τις οικονομικές εξελίξεις;

- Πώς η αξιοποίηση της τεχνολογικής προόδου επηρέασε τις οικονομικές εξελίξεις;
- Σε ποιους τομείς εκτός της οικονομίας επεκτάθηκαν οι αλλαγές;
- Πώς λειτούργησε το οικονομικό σύστημα του μερκαντισμού;
- Ποιοι ήταν οι θεωρητικοί εκπρόσωποι της φιλελεύθερης οικονομίας και ποιες οι ιδέες τους;
- Ποιο είναι το νόημα των όρων «βιομηχανική επανάσταση» και «κεφαλαιοκρατικό σύστημα»;
- Ποιες ήταν οι συνέπειες του οικονομικού φιλελευθερισμού;

Β. Διαγραμματική παρουσίαση του περιεχομένου. Γίνεται από το διδάσκοντα στον πίνακα προοδευτικά κατά την πορεία του μαθήματος. Καλό είναι να αποφεύγεται η απόδοση ολοκληρωμένου του διαγράμματος από την αρχή του μαθήματος.

Γ. Διερευνητική διαδικασία. (Η διερευνητική διαδικασία είναι δυνατό να επιτευχθεί με τη μελέτη και την αξιοποίηση των εικόνων και των παραθεμάτων του σχολικού εγχειριδίου ή και άλλων που θα έχει επιλέξει ο διδάσκων εκτός του εγχειριδίου).

Γίνεται «ανάγνωση» των εικόνων του σχολικού εγχειριδίου και επεξεργασία των παραθεμάτων από τους μαθητές. Μέσω κατάλληλα διατυπωμένων ερωτήσεων, όπως:

- Με ποιο τρόπο λειτούργησε το οικονομικό σύστημα του μερκαντισμού;
- Ποιος ήταν ο εκφραστής αυτού του συστήματος;
- Για ποιο λόγο οι φυσιοκράτες δίνουν προτεραιότητα στον αγροτικό τομέα της οικονομίας;

Εάν υπάρχει χρόνος ο διδάσκων καλό είναι να προχωρήσει σε αξιοποίηση παραθεμάτων που ο ίδιος έχει επιλέξει

Δ. Έννοιες-κλειδιά.

Δημογραφική έκρηξη – τεχνολογία – μερκαντισμός – κρατικός παρεμβατισμός – βιομηχανική επανάσταση – φυσιοκράτες – οικονομικός φιλελευθερισμός (λιμπεραλισμός) - ιμπεριαλισμός

3. Αξιολόγηση της διδακτικής διαδικασίας (Ασκήσεις & Δραστηριότητες). Η αξιολόγηση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε συνδυασμό με την ερμηνευτική προσέγγιση της ενότητας, ώστε να δοθεί η δυνατότητα στο διδάσκοντα, εάν διαπιστώσει αδυναμίες, να τροποποιήσει την πορεία της διδασκαλίας του για να γίνει αποτελεσματικότερη (διαμορφωτική αξιολόγηση).

Ωστόσο, η αξιολόγηση είναι η τελευταία φάση της διδακτικής διαδικασίας, ο διδάσκων εκτός από τις ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου μπορεί να διαμορφώσει και να θέσει ερωτήματα που οι μαθητές είναι σε θέση να απαντήσουν, εφόσον έχουν Παρακολουθήσει το μάθημα, με τη βοήθεια του διαγράμματος και των εννοιών-κλειδιών. Για παράδειγμα οι μαθητές μπορεί να επισημάνουν τις διαφορές του οικονομικού φιλελευθερισμού από το μερκαντισμό (αθροιστική αξιολόγηση).

4. Επαναληπτική επισήμανση των κυριότερων σημείων (εάν υπάρχει χρονικό περιθώριο). Η επανάληψη μπορεί να επιτευχθεί με την αναφορά στις έννοιες-κλειδιά.

Βιβλιογραφία: Για περαιτέρω μελέτη του αντικειμένου της διδακτικής ενότητας Hobwbawm E. J., *Η εποχή των επαναστάσεων (1789-1848)*, μετ. Μ Οικονομοπούλου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1992

Blooch M., Febvre L., Braudel F., Le Roy Ladurie E., Hill Ch., Hobwbawm E. J., *Κείμενα Ευρωπαϊκής Ιστορίας*, μετ. Γ. Γουλμμή, Παπαζήσης, Αθήνα 1985, 101-102

Κολιόπουλος Ι. Σ., *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία (1789- 1945)*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1987, 96-97

ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ

Η τρέλα του κέρδους

Το εμπόριο των μετοχών των Εταιρειών των Ινδιών και του Μισισιπή, έχοντας για κέντρο την οδό Κινκαμπούα, από την οποία έδιωξε άλογα, αμάξια και κάθε άλλη κίνηση, έχει τόσο μεγαλώσει και προκαλεί τέτοιο συνωστισμό από το πρωί μέχρι το βράδυ, ώστε αναγκάστηκαν να τοποθετήσουν φρουρούς στις άκρες του δρόμου. Ακόμη, με τούμπανα και με καμπάνες, το πρωί στις εφτά και την ίδια ώρα το βράδυ, ανακοίνωναν το άνοιγμα και τι κλείσιμο της τράπεζας. Καμιά τρέλα του ανθρώπου δεν πλησίασε ποτέ αυτή τη μανία των Γάλλων για το κέρδος.

Σαιν Σιμόν, Απομνημονεύματα

Μάντσεστερ 1770

Τα εργοστάσια του Μάντσεστερ είναι χωρισμένα σε τέσσερις κλάδους: υφάσματα, επιτραπέζια παιχνίδια, καπέλα, είδη καθημερινής χρήσης. Στα εργοστάσια υφασμάτων οι άνδρες εργάτες κερδίζουν από 3-8 σελίνια, το ίδιο και οι γυναίκες· παιδιά δεν εργάζονται σ' αυτά.

Τα εργοστάσια αυτά παράγουν προϊόντα συγχρόνως και για εξαγωγή και για εσωτερική κατανάλωση. Κατασκευάζουν πολλά φτηνά είδη που προορίζονται για τη Βόρεια Αμερική και άλλα προϊόντα, πρώτης ποιότητας, με προορισμό την Ισπανική Αμερική. Οι δουλειές πήγαιναν πολύ καλά κατά τη διάρκεια του επταετούς πολέμου (1756-1763), αλλά μετά την ειρήνη πηγαίνουν πολύ άσκημα. Όλες οι πολιτικές αναστατώσεις που συγκλονίζουν τον τελευταίο καιρό τη Βόρεια Αμερική έχουν τον αντίκτυπό τους στα εργοστάσια. Πάντως δεν παρατηρείται ανεργία και όποιος ζητά δουλειά, βρίσκει.

Ρώτησα τους εργαζόμενους για την επίδραση που έχει στην εργασία τους η χαμηλή ή η υψηλή τιμή των τροφίμων. Από τις απαντήσεις τους συμπεράνα ότι όταν οι τιμές των αγροτικών προϊόντων ήταν υψηλές, τότε τα εργοστάσια δούλευαν και οι εργάτες ζούσαν άνετα. Αντίθετα όταν οι τιμές ήταν χαμηλές, δούλευαν λιγότερο τα εργοστάσια και οι εργάτες δυστυχούσαν. Γενικά, και για τους εργοστασιάρχες και για τους εργάτες οι υψηλές αγροτικές τιμές σήμαιναν ευημερία.

Σε γενικές γραμμές για όλους υπάρχει εργασία. Η απασχόληση είναι κανονική. Οι εργοστασιάρχες δεν περιμένουν τις παραγγελίες για να προσλάβουν προσωπικό, αλλά διατηρούν στην εγγρασία πολλούς εργάτες περιμένοντας τις παραγγελίες της άνοιξης...

Οι εργοστασιάρχες του Μάντσεστερ εύχονται να είναι πάντα οι τιμές υψηλές για να μπορούν να διατηρούν τη δραστηριότητα των εργοστασίων τους και να απασχολούν τους εργάτες έξι ημέρες την εβδομάδα γιατί καταλαβαίνουν ότι το χάσιμο έστω και μιας ημέρας είναι καταστροφή για τον εργάτη.

Γιούγκ Α., Γιατί η υψηλή τιμή των αγροτικών προϊόντων επηρεάζει ευμενώς τη βιομηχανική δραστηριότητα;

Τα ανωτέρω παραθέματα προέρχονται από το σχολικό εγχειρίδιο των Β. Σκουλάτου, Ν. Δημακοπούλου, Σ. Κόνδη, Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη, τεύχος Α΄, ΟΕΔΒ, 1994, σ. 121, 124-5, 127

Η ανάπτυξη των συγκοινωνιών

Τα τεχνολογικά επιτεύγματα και την αύξηση της παραγωγής βιομηχανικών προϊόντων, που σημειώθηκαν πιο πάνω, συνόδευσε την ίδια εποχή θεαματική αύξηση του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας. Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα και κάτω από την πίεση του διαρκώς αυξανόμενου εξωτερικού και εσωτερικού εμπορίου, κατασκευάστηκαν εκατοντάδες χιλιόμετρα αμαξιτών οδών στην Αγγλία, κάτω από την εποπτεία μεγάλων μηχανικών, όπως του περίφημου Μακάνταμ (John Loudon McAdam) που συνέδεσε το όνομά του με τη σύγχρονη οδοποιία. Ας σημειωθεί ότι η οδοποιία της εποχής αυτής ήλθε να προστεθεί σε ένα ήδη εκτεταμένο οδικό δίκτυο του προηγούμενου αιώνα, το οποίο είχε κατασκευαστεί ως επί το πλείστον από ιδιώτες. Σημαντικότερο όμως για τη μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων βιομηχανικών προϊόντων υπήρξε το δίκτυο καναλιών και πλωτών ποταμών της χώρας, το οποίο είχε αρχίσει να επεκτείνεται με κατάλληλα έργα από το 16^ο αιώνα ακόμη. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 18^{ου} αιώνα, κατασκευάστηκαν τα περισσότερα και κυριότερα κανάλια στη βιομηχανική ζώνη της Αγγλίας, για να συνδέσουν ποταμούς και λιμάνια μεταξύ τους, αλλά και οδικούς κόμβους, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την κατασκευή και άλλων οδών.

Κολιόπουλος Ι. Σ., *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία (1789-1945)*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1987, σ. 96